

ПАВЛЕ СТЕФАНОВИЋ ИЗМЕЂУ ПИСАНОГ ТЕКСТА, ИМПРОВИЗАЦИЈЕ И (АУТО)ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ

Ивана Стефановић*

Београд

Сажетак: У овом раду се ослањам на лична сећања и на тек неколико сачуваних звучних докумената. Како је Павле Стефановић наступао и говорио, још увек има нешто сведока али скоро да више нема ниједног доказа. Тамо где би се очекивало да буде сачуван аудио материјал, а то је Фонотека Радио-телевизије Србије, нема више скоро ничега. Да ли између писања текста и дара да се убедљиво и надахнуто интерпретира есејистички, поетски или филозофски текст, постоји корелација? На који начин и до које мере се глас оног ко говори улива у саму структуру текста?

Поред убедљиве интерпретације написаног, и говорни језик Павла Стефановића је понекад имао особине „завршене форме”. Сложеност реченице, језичке бравуре, нагомилавање придева, спирално удаљавање од и враћање на тему – биле су неке од особина не само написаног текста већ и импровизованог говора. У овом раду ћу покушати да изнесем неке аргументе који би могли да осветле утицај који је писац Павле Стефановић могао извршити на „глумца” Павла Стефановића и обрнуто, где је „глумац” можда инспирисао писца.

Кључне речи: Павле Стефановић, интерпретација, тумачење, импровизација, текст, естетика уметности

„Шта би било да...”

„Шта би било да се Стефановић попуно посветио књижевности?”, упитао се Раде Кузмановић у свом есеју о Павлу Стефановићу.¹ Нешто раније, на то питање, које у том тренутку још није ни постављено, Павле Стефановић је већ дао одговор: „Бављење критиком свег живота ме је давило. То познавање музике споредно је у мом животу. Ја сам приповедач, али недореченог талента, уског!”

Да ли се Павлу Стефановићу може у потпуности веровати када ово каже?

* ivanastefanovic1@gmail.com.

¹ Rade Kuzmanović, *Daninoć, Eseji*, Beograd, Čigoja štampa, 1993. Доступно и на <http://radekuzmanovic.com/text/daninoc.pdf>

Формулу „шта би било да...” није упутно користити, али када се то већ једном деси, када се питање изговори или напише, онда се оно претвара у неку врсту муве зунзаре које се није лако ослободити. Питање се понавља, кружи, налеће, салеће, преноси на друга поља на која би се потенцијално могла односити, па се тако више не питам само „шта би било да се Стефановић попуно посветио књижевности?”, већ не одолевам да поставим и друге, вариране облике истог питања.

Павле Стефановић је написао једну кратку аутобиографску белешку објављену у књизи *Са њисцима и о њисцима међурајним* (разговарао Драгољуб С. Игњатовић а уредио Марко Недић).² У првој реченици те исповедне прозе он износи неке битне чињенице. Једна је да је рођен у кући др Павла Боте, свог деде кога је целог живота „безрезервно обожавао”. Деда Павле унуку Павлу био је, поред родитеља, важан инструктор и васпитач током интелектуалног и духовног стасавања. Деда је био лекар, управник болнице, кратко време и посланик – дакле, није био ни глумац ни певач. А ипак, био је то за потребе мале кућне, приватне „школе уметности” у Крушевцу почетком прошлог века. У ту „школу”, деда-педагог је стигао директно из XIX века, из времена бурног националног романтизма у коме је вишеструко учествовао. Тада још увек млад, деда Павле јесте био и певач и рецитатор, а његове интерпретације Шубертових песама *Два љенадира* и *Пушник*, обраде народних песама Корнелија Станковића, рецитовање Змаја, Петефија и Арађија, Прерадовића... остала су на сачуваним програмима Новосадских, Пештанских и Прашких беседа.³ Ти наступи, у складу са временом, морали су имати ноту повишеног узбуђења, дозу патетике, односно све оне особине тада јединог постојећег и заправо, једино модерног тумачења поетског и музичког уметничког дела.

Фотографије показује да је на почетку XX века, кћи доктора и мајка малог Павла, студенткиња психологије и педагогије на Циришком универзитету, Милана Бота Стефановић, проводила време за клавиром. Исти клавир спомиње се следећих тридесет година. Она се сели кроз српску провинцију, мења места становања, у време окупације, Балканских и Првог светског рата прати мужа Светислава Стефановића, доктора, песника, преводиоца и увек са њом путује клавир.

Од 1912, дакле у формативном периоду дечака Павла, отац није у кући. Он је лекар на фронту. Деда је и даље ту да на дечака шири утицај па ће мали Павле, већ са једанаест година, постати добровољни ратни болничар. А када усред рата, изненада, обожавани деда умре, унук то доживљава као „тотални слом у животу”.

² Драгољуб С. Игњатовић, *Са њисцима и о њисцима међурајним*, Марко Недић (ур.), Београд, Институт за књижевност и уметност, 1992.

³ Ивана Стефановић, *Привајина љрича, љрема садржају једној кофера*, Београд, Службени гласник, 2012, 76–77.

Много касније, одрасли Павле Стефановић пише: „Никада се од тога (догађаја) нисам опоравио”. У тренутку када то бележи, прошло је већ шездесет година од дедине смрти, али осећање „тоталног слома” је остало.

Кроз кућу у Крушевцу пролазе избеглице из Београда. Многим се не спомињу имена, али знамо да је у септембру 1914. онај војник босих ногу у блатњавим цокулама, што на кућном клавиру свира Баха и Шопена, Станислав Винавер.

Рат је прекинуо редовно школовање, па је Павле уместо гимназије, завршио „18-месечни курс за матуранте ратом ометених ђака”. Иако је сам за себе рекао „ја сам приповедач.....”, иако је убрзо већ објавио неке младалачке песме, после матуре Павле је у Грацу на студијама медицине. Отац Светислав, и сам доктор, инсистира на медицини, али у томе изгледа нема успеха. Музика и поезија су главна преокупација двадесетогодишњака, а Момчило Настасијевић је један од најближих пријатеља.

Ове ране биографске цртице наводим да бих предочила породично окружење, ломове, утицаје и извесну тежину избора професије која је из тих околности произилазила.

И даље зуји Кузмановићево питање „шта би било да се Стефановић попуно посветио књижевности”. Кузмановић у свом тексту сабира: тринаест проза за двадесет година и додаје „као приповедач, [Павле Стефановић] не осећа се позваним да патетично збори о крупним моралним питањима: занимају га видови егзистенције изван великих националних, политичких и идеолошких тема.... Не знам никог другог у српској књижевности ко се тако необавезно и нехајно, а тако успешно и плодно играо с приповедањем”.

Ако томе додамо оно Павлово „ја сам приповедач”, појављује се један прорез, размак, који ћемо пробати да испунимо.

Покушај одговора на питање да ли се Павле Стефановић могао посветити поезији или књижевности

Прве лекције које је добио Павле Стефановић из поезије су биле српске народне песме, епске и лирске. Њима су се у српској кући Стефановића у Бечу, у време анексионе кризе, чували језик, култура и образовање. Ипак, прво писмо којим је Павле научио да пише била је готица. Петнаестак година касније, прва песма коју је Павле објавио носила је наслов *Ларіо* и појавила се на страницама књижевно-социјалног часописа *Мисао*. Било је то 16. априла 1922. а аутор тек што је напунио 21 годину. Следе и друге песме. Још петнаестак година касније, године 1936. опет се јавља песник. Сада са социјалном тематиком и са друштвено ангажованим садржајем. Тада настали стихови били су писани наменски, за потребе говорног хора *Абрашевић*. Павле ту активност описује као „писање песама под туђим и

измишљеним именима, компоновање краћих музичких облика за хор, солисте и појединачне инструменте ...” Псеудоними иза којих се крије Павле Стефановић су František Halaš и Hugo Albert-Thiess. У међувремену искушавао се и у надреалистичкој поезији.

Током многих деценија које следе, Павле Стефановић је поред *Књижевности* објављивао у часописима: *Дело*, *Израз*, *Сцена*, *Позориште*, *Звук*, *Савременик*, *Трећи програм...* па овај низ, данас, на крају ере часописног издаваштва, звучи раскошно.

Зрело доба писца Павле Стефановић стиже у годинама после Другог светског рата. У часопису *Књижевност* из 1950, 1951, 1952. године који је уређивао Ели Финци, Павле Стефановић је имао своје редовне прилоге. Такорећи у сваком броју овог књижевног месечника било је места за теме посвећене музици, у тематском распону од Ј. С. Баха, преко Његоша у нашој музици, размишљања у савременој опери, критика нових дела Барановића, Рајчића, размишљања о музикологији као науци, до текстова из естетике уметности и редовних музичких критика и разматрања музичког живота.

Са овим сажетим пописом периодике ћу и затворити ову тему. Оно о чему мислим да треба нешто рећи није текст сам, колико оно што се налази на маргини и око самог текста, у простору који за читаоца увек остаје невидљив. Реч је о припреми текста, о читању, коментарима, о сложеном процесу припреме кроз који овај писац пролази.

Колико је био обиман и свеобухватан тај процес, сведоче хиљаде малих формата папира исписаних најчешће графитном оловком. Они су представљали „загревање”, размишљање, истраживање, проверавање и проверавање идеја, „разговор” са самим собом, преводе појмова и израза на или са једног или више језика, проверу свих чињеница везаних за изворе, енциклопедијске наводе, цитате, позиве на литературу, велики број исечака из новина и часописа, од рубрика *Да ли знајте* до сложених филозофско-естетичких анализа. Колекцију употпуњавају концертни или позоришни програми, текстова о иновацијама, о новим научним експериментима и открићима, космосу, технологији... Све текстове које је користио у припреми Павле Стефановић је подвлачио оловком. У њих је уносио коментаре, исправке погрешних података, записивао оно чега у тексту није било а по његовом мишљењу би морало бити.

На сличан начин Павле Стефановић је читао и сопствене објављене текстове. Читао их је са оловком, на самом тексту је некад исправљао грешке, своје и/или туђе, некада нешто дописивао, некад ставио знаке навода или чуђења, некад је, уз много пропратних реченица, исписивао читав нови есеј у настајању. Подједнако је и дрисао, прецртавао и одбацивао, сам себе оштро критиковао. На више места се могу наћи коментари слични овом: „Да нисам погрешно када сам рекао...?”

„Усмени есејист” или моћ импровизације

Постоји још једна активност Павла Стефановића који није забележена – јер није ни могла бити – и од које није остало никаквог трага. То је читав један корпус оставштине коју чине никад написани текстови, импровизовани говори, спонтани, испрличани литерарни бисери, тренутни есеји, непоновљиве усмене бравуре које би своју јединственост и чар заувек изгубиле оног тренутка када би глас говорника утихнуо.

Један сасвим мали број тих импровизација сачуван је у виду бележака. Много већи број није сачуван уопште. Миодраг Поповић⁴ каже да је „када је [Павле] развијао своје мисли које су далеко превазилазиле границе музике, говорио је као да из сама себе извлачи мисли које су се кап по кап, годинама таложиле у дубини. Даровао је не само пером већ и живом речју у бројним разговорима с пријатељима. Приморавао је саговорника да га пажљиво слуша. Као да је имао потребу да се најпре ослободи свог сентименталног набоја па тек онда да изврши рационалну кристализацију мисли. Његове реченице су компликоване, понекад и заморне. Сталожено и без вербалног дотеривања излагао ми је своје есејистичке погледе... Мени су већу радост причинавали његови спонтани усмени искази него његове писане варијанте које су понекад знале да буду одвећ компликоване. У нас је честа појава усмених приповедача... За Павла би се могло рећи да је био не само писац него и усмени есејист”.

Од приповедача до „глумца”

А „шта би било да се Стефановић попуно посветио глуми?”, наставља да зуји, сада у нешто измењеној форми, оно питање које је поставио Раде Кузмановић, цитиран на почетку текста. И овако варирано, као и оно претходно о књижевности, питање има одређеног утемељења и није потпуно произвољно. „Павле је глумац”, говорили су многи његови познаници и пријатељи, па чак и неки из породице.

Већ сам поменула да су народне песме биле први књижевни пртљак из Павловог детињства. То је период у коме је породица живела у Бечу а који захвата 1906, 1907. и 1908. годину. И сада могу неким унутарњим слухом да „чујем” како Павле рецитије лирске народне песме на начин који се може окарактерисати сасвим као „глумачки”, са наглашеним дужинама, испевавајући речи „ђул” и „душа”:

Ђул мирише, мила моја мајко,
Ђул мирише, Омерова душа.

⁴ Миодраг Поповић, *Познице, мемоарски есеји. Павле*, Београд, Просвета, 1999, 223–239.

или стихове:

Ја сад једва могу знати да имадох сан,
И у њему очи неке, небо нечије...

из ремек дела *Можда сјава* очевог пријатеља Владислава Петковића Диса.

Могу да чујем и крај Камијеве *Куће*, када се заједно са „кугом која ће једног дана пробудити своје пацове и послати их да умру у неком срећном граду” подизао и његов глас и достизао неку опомињућу висину.

А могу да „чујем” и неку обичну агенцијску вест која би, пажљиво интонирана, престајала да буде само то, пука информација.

Све то претварало је Павла Стефановића, у његовој радној соби, пред сасвим малом „публиком”, у врло изражајног „глумца”.

Једна таква новинска вест је гласила отприлике овако: У неком америчком граду, лекар је открио да млада девојка пати од болести која ће јој, у сасвим кратком року, донети слепило. Лекар одлази код градоначелника тог града и овај одлучује да следеће вечери упали сва, редовна и ванредна светла тог града, да град забљешти и засија, како би девојка, пре него што ослепи, последњи пут видела раскош светлости и сјаја.

Та мала прича са дна новинске стране, постала је, у интерпретацији Павла Стефановића, химна у славу хуманости, људскости, фанфарозна похвала човекољубљу, разумевању, емпатији и самилости. И зато овде треба поновити једну реч која, као слепљена уз Павла Стефановића. Та реч је хуманост.

Био је „глумац” само у својој радној соби, пред малобројном „публиком”, само за најближе пријатеље и породицу.

* * *

Ипак, Павле Стефановић се јавно показао као глумац само двапут у животу. Једанпут у сопственој радио драми *На ошћрој ивици* из 1967, када је одиграо себе као приповедача. Овај драмски текст је прерада прозе *Педагошка тема*, која је претходно објављена у *Књижевности* 1955. године.⁵ Снимку драме, коју је режирао Бода Марковић (а за коју је иначе Павле рекао да је „потпуно промашила”) више нема трага у Радио Београду. На Радио Београду нема ни снимака прочитаних и снимљених есеја, нема разговора на трибинама, нема одговора на многобројна питања. Осим два аудио записа у којима Павле одговара на питања радијске музичке новинарке Милене Милорадовић у емисији *Време музике* (тада, емитована на Првом програму Радио Београда), није остао ни један други аудио запис у коме Павле Стефановић интерпретира свој текст.

Други пут је био глумац у *Кичми* Влатка Гилића. Редитељ Гилић је од

⁵ Павле Стефановић, Педагошка тема, *Књижевност* (X, 11), новембар 1955, 391–404.

Павла Стефановића направио глумца ређе врсте. У Гилићевом филму Павле је одиграо епизоду чувара крематоријума. Као и у свим другим ситуацијама, и у овом случају је веома занимљива припрема за тај специфични, позни глумачки задатак. И овде он примењује исту процедуру коју примењује приликом писања есеја или књижевних дела. Поново је та припрема обимна, многе странице и полустранице су густо исписане, пагиниране, датиране... Забележена су упутства редитеља, записани и сачувани цртежи кретања и мизансцена, додати лични описи, размишљања. Лик који је играо у филму Павле Стефановић је минуциозно разрадио: анализирао процесе спаљивања мртваца кроз историју, разматрао разлике/сличности између позоришног и филмског глумачког позива, описивао лик старца, записивао психолошке индикације, карактер, размишљао о ватри, препуштао се асоцијацијама на Тројански рат и концентрационе логоре... На крају, глумац Павле Стефановић је оставио узбудљиво, мада сажето сведочанство о томе зашто се уопште одлучио на глумачку авантуру, на скок у непознато. У том узбудљивом самоубеђивању он набраја седам разлога зашто је у озбиљним годинама сам себе изложио оваквом, можда непотребном, искуству.

После обављеног снимања, приказивање филма *Кичма* пропраћено је неслагањем са „дрном” темом која не одговара „светлом” друштвеном тренутку. Ни одлазак на Кански фестивал ништа није променио. *Кичма* је била углавном лоше схваћена и критикована: од Драгослава Адамовића из *Полиџике*, преко Милутина Чолића који је надугачко цитирао негативне критике из француских новина а прескакао оне позитивне. Истицао се *Комунисџи*. После приказивања филма у Пули и Нишу (у истом тексту се на исти начин говори и о филму *Тестаментџи* Мише Радивојевића), аутор текста се на крају запитао: „Да се у филмским кућама које су снимиле поменуте филмове водило рачуна о друштвеној функцији уметности, да је у њима развијено самоуправљање, онда се сигурно оваква питања не би ни постављала”⁶

Веза текста и његове интерпретације

Свему што је Павле Стефановић писао претходио је процес припреме. Све оно што је писао, он је, у значајном броју случајева, сам и интерпретирао. Некада је била реч о читању текста у радијском студију, некад о предавању, некад о јавном наступу, трибини, некад о појављивању пред читаоцима који су у том тренутку постајали слушаоци и гледаоци.

⁶ Чедо Недељковић, Неприхватљиве поруке „Тестаментџи” и „Кичме”. Још се друштвеним средствима снимају филмови који пропагирају нашем друштву туђа схватања, *Комунисџи* (XXXIII), 1975, 22.

На овом месту, не може издећи још једно питање, а то је: да ли су и на који начин текст и његово гласовно, интерпретативно уобличавање код Павла Стефановића повезани? И, да ли је интерпретација утицала на ткање и структуру самог текста, да ли је текст, и ако јесте на који начин, повезан, између осталог, и са унутрашњим слухом и унутрашњим „читањем” записаног? Да ли је Павле Стефановић, као неко ко гласовно интерпретира сопствени запис, управо том интерпретацијом отварао и ширио мисао саму? Колико могућност да „прочита” разумљиво и доступно свој текст, да интерпретира своју компликовану реченицу (за неке „барокну” или „елиптично барокну” а свакако веома разуђену), отвара врата да се та реченица сама собом даље оплођава, развија и шири, разлива и прелива, а ткиво самог текста буја и цвета?

Та питања се намећу због, у неку руку, изразитог глумачког капацитета писца. У тренутку док се склапа слика која је настајала током више од шездесет година једног необично разноврсног рада, рада чије су се обале стално размицале по тематском, садржајном, естетском и стилском обиму, тумачење сопственог текста израња као једно од важних компоненти. У недостатку аудио снимака, а којих је некад било у изобилју, овде сада изостаје нека врста доказног материјала. И ако би тај метод био легитиман, ипак, нећу се позивати на сећања, већ ћу потражити другу врсту аргументације.

Да би веома сложена, разуђено постављена реченична фактура којом се у писаном тексту служио Павле Стефановић, постала приступачна и смисаоно јасна, било је потребно да се у говорној интерпретацији свака фраза посебно обоји, да се мисао прати преливом гласа, да се глас врати на исти микротон у тренутку када се дугачки инсертовани пасаж заврши а убачени реченични меандар врати на тачку из које је кренуо, било је потребно да се стално контролише каскадна динамика гласа и кружно и слојевито нијансирање, да се влада темпом изговореног, убрзавањем или успоравањем, степенастим растом до одређене висинске и тонске кулминације гласовног кретања... и назад.

Уколико могу, а још увек могу, успешно да призовем у сећање овај начин интерпретације, онда је, чини ми се, оправдано и питање: да ли је моћ интерпретације током времена можда утицала и на сам стил писања? Да ли је дугачка реченица, бар делимично, преузета из зденца „глумачког” талента где унутрашњи говор ништа није спутавало, ништа везивало нити ограничавало? Писац пише огромну, мада глатку, реченицу, набијену унутрашњим интервенцијама. У неким тренуцима, убачене реченице, дугачки низови придева, асоцијације које се рачвају и одвлаче далеко од почетне теме а онда се виртуозно суноврате на место одакле су кренуле – доводили су разумљивост текста до тачке пуцања. Кулминација разбокорене нарације стигла је касније, у познијим годинама писца, после његове педесете године. Природни дар, „глумачка” снага, интерпретативна сувереност, могли су утицати и на структуру дискурса.

Описана реченица, бар једним својим делом, произашла из оног фактора који је оснажио, охрабрио и саму мисао и допустио јој да се разгранавана, развија, шири и бокора. Јер као да ништа није спутавало ту огромну реченичну крошњу. У случају Павла Стефановића, склад оног *како* се нешто говори и оног *шћиа* се говори, успостављен је у великој мери. И то и изнутра, у простору унутрашњег гласа говорника-писца, и у његовом спољашњем појавном облику.

Павле Стефановић је заступао током целог свог књижевно-критичарског живота, модерне уметничке тенденције, модерне ликовне појаве, савремени звук, вантонални шум, нове глумачке вештине, нове правце, апстракцију у сликарству, иновације... Истовремено, његов сопствени литерарни, књижевни и критичарски стил је остао сложено-„барокни”. Том таквом садржају и том таквом наративу, помагала је емоционалност, „художественост” у наступу. Кад то кажем – додајем овде још један контрадикцијски моменат – а то је да овде говоримо о ређој врсти ствараоца који, као да је истовремено резултанта у којој се сажимају искуства три века. Не само XVIII (био је „човек XVIII века, века светлости”, рекао је за њега Богдан Богдановић), не само XX века – века нових уметничких праваца, авангарде, егзистенцијализма, апстракције, дисонанце... већ и човек XIX века – века емоција, романтичарског заноса, доминације индивидуализма, немачке филозофије и националног освешћења.

Оно што Павле Стефановић заступа, без разлике и без попуштања читавог живота, уметнички, естетски, мисаони став, током целог јавног деловања без зазора и застоја јесте модернизам XX века. Начин на који је тај став заступао припадао је XIX веку чија главна особина је занос. Како се то међусобно слаже, да ли се слаже, и шта твори?

Ово питање води следећем одговору: необична је симбиозе онога *шћиа* је Павле Стефановић говорио и оног *како* је то говорио, снажна је синергија аутентичних опречних сила, у свим правцима. Зато данас Павле Стефановић делује као човек претходног доба, али не једног, већ заправо цела три доба: доба бујајућег модернизма, где су се рађале дотад нечувене уметничке биљке, ницали правци, нове технологије, технике и праксе а он их све пратио у стопу, поздрављао, дочекивао с добродошлицом и описивао у својим текстовима; Он делује и као човек из доба сутона романтизма, човек *fin de siecle*-а и деветнаестовековне замишљености, озбиљности и загледаности у просторе до врха испуњене осећајношћу и саосећајношћу, јаким ударцима срца непрекидно спремним на емпатију, сажаљење, љубав и разумевање за Човека. Али, пре свега, Павле Стефановић делује као човек у чијој основи борави слободни, можда непослушни, неукротиви, разбарушени, недисциплиновани дух космополитског интелектуалца. И то је знао Богдан Богдановић када је рекао да је Павле Стефановић „храбро одиграо улогу независног интелектуалца.” Не треба заборавити да је ту улогу играо у времену од 1920. до 1985, дакле скоро целом дужином драматичног XX века.

Завршићу цитирајући неколико реченица Радомира Константиновића, човека који за Павла Стефановића, у свом *in memoriam* тексту за *Трећи програма* Радио Београда 1985. године каже да му је „друг и учитељ”, и понавља – „друг и учитељ”. „Средиште његове естетике је противуречје ван-умног и умног, ван појмовног и појмовног. Павле Стефановић је остао између оствареног и неоствареног, као трајно, незавршено колебање, као живо, отворено противуречје тона и значења. Тријумф поразом, добитник који вечито губи, добијање губљењем, успех у неуспеху”⁷

Литература

- Игњатовић, Драгољуб С., *Са њисцима и о њисцима међурајним*, Београд, Институт за књижевност и уметност, 1992.
- Kuzmanović, Rade, *Daninoc, Eseji*, Београд, Ћигоја штампа, 1993.
- Konstantinović, Radomir, *Ličnosti. Pavle Stefanović (1901–1985), Treći program (66), leto 1985.*
- Недељковић, Чедо, Неприхватљиве поруке „Тестаментa” и „Кичме”. Још се друштвеним средствима снимају филмови који пропагирају нашем друштву туђа схватања, *Комунист* (XXXIII), 1975, 22.
- Поповић, Миодраг, *Познице, мемоарски есеји. Павле*, Београд, Просвета, 1999.
- Стефановић, Ивана, *Привајна љичка, љрема садржају једној кофера*. Београд, Службени гласник, 2012.

Summary

Pavle Stefanović – text, improvisation and (self-)interpretation

Ivana Stefanović

This essay is based on personal memories and a few remaining movie clips. While a handful of witnesses of the way Pavle Stefanović acted and spoke remain, there is hardly any evidence left to this effect. The RTS Fonoteka (the audio archive of Serbian national radio station), where one might expect to find such audio materials, possesses none. Is there a correlation between one's writing skills and one's gift of the spoken word, particularly when it comes to interpreting essays and philosophical texts in an inspired and compelling manner? How and to what extent can that spoken voice weave itself into the very structure of a written text? Pavle Stefanović's ability to interpret and act out written texts was reflected in the way he spoke. The complexity of his syntax, the virtuosity of his language, an amassing of adjectives, and a spiralling to and from the main topic at hand characterised both his written texts and his improvised speeches. This essay tries to shed some light on the way in which Pavle Stefanović the writer might have influenced the “actor,” and vice versa, how that “actor” might have influenced the writer.

Key words: Pavle Stefanović, interpretation, understanding, improvisation, literature, aesthetics

⁷ Радомир Константиновић, *Личности. Павле Стефановић (1901–1985)*. Емитовано на Трећем програму Радио Београда, 7. новембра 1985. у емисији Хроника, а објављено у часопису *Трећи програма* (66), лето 1985.